

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-126>

УДК 338.48

МЕХАНІЗМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ПРОТИДІЇ ВИКЛИКАМ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

MECHANISMS OF THE EUROPEAN UNION TO COUNTER THE CHALLENGES OF THE TOURISM

Троян Марія Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3094-9906>

Домашенко Марина Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6987-8992>

Зігунова Інна Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1992-6041>

Troian Mariia, Zihunova Inna

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Domashenko Maryna

Sumy State University

Стаття присвячена актуальним питанням створення та реалізації механізмів Європейського Союзу з протидії викликам та загрозам туристичного бізнесу. Проаналізовано стан розвитку туристичної галузі ЄС та тенденції відновлення сфери після наслідків пандемії. Розглянуті ініціативи та програми ЄС, направлені на максимізацію внеску галузі в зростання та робочі місця, сприяння співпраці між країнами ЄС і розвитку привабливості Європи як місця призначення. Засобами загальнонаукових методів досліджено шляхи співпраці України та державних і приватних ініціатив та європейських та світових інституцій, з якими співпрацює ЄС з питань туризму та впроваджуючи ідеї цифрового, зеленого переходу та сталого розвитку туризму. Окреслено можливості застосування передового досвіду ЄС для розвитку галузі подорожей та туризму в Україні, економічному зростанню, подоланню соціальних, екологічних, цифрових та інших викликів.

Ключові слова: туристичний бізнес, туризм, механізми протидії викликам, розвиток, відновлення.

The article is devoted to the topical issues of creation and implementation of the European Union mechanisms to counter the challenges and threats of the tourism business. The research is based on general scientific methods and approaches, a systematic approach, analysis, synthesis, generalization, comparison. To outline the possibilities, the best practices of the EU were applied, the dialectical method, the method of cognition, the method of objectivity were used. The paper presents an analysis of the state of development of the tourism industry of the European Union and the trends of recovery of this sphere after the consequences of the pandemic. It was determined that the recovery in the sectors of the travel and tourism industry is uneven, so in the accommodation and catering sector by the end of 2023 the indicators before the pandemic crisis had already been achieved. However, for example, the air transport and travel agency sectors have not yet reached the indicators of 2019. It is determined that the recovery of the industry remains unstable, as tourism in the EU Member States and Ukraine suffers from the consequences of the Russian invasion of Ukraine, the social and economic crisis associated with the war, inflation, digital challenges, and extreme weather conditions. The most relevant and significant EU initiatives and programs aimed at preventing the consequences of crises, countering challenges, maximizing the contribution of the industry to growth and jobs, promoting cooperation between EU countries and developing the attractiveness of Europe as a destination, etc. are considered. The paper presents the experience of the European Union in implementing the transition based on the Transition Pathway for Tourism, introduced in 2022. The achievements and initiatives implemented within

the framework of the document are outlined with the aim of improving in three areas: the transition to green and digital technologies and promoting the sustainable development of EU tourism. The directions for implementing the European Agenda for Tourism until 2030 are outlined. Using general scientific research methods, a study was conducted on the ways of cooperation between Ukraine and public and private initiatives and European and global institutions with which the European Union cooperates on tourism issues and implementing the ideas of digital, green transition and sustainable tourism development. The possibilities of applying EU best practices for the development of the travel and tourism industry in Ukraine, economic growth, overcoming social, environmental, digital and other challenges were outlined.

Keywords: tourism business, tourism, mechanisms for countering challenges, development, recovery.

Постановка проблеми. Сфера подорожей та туризму є чи не найуразливішою галуззю господарства, що потерпає від впливу природних катаклізмів, криз, епідемій, конфліктів, війн. До пандемії сектор подорожей та туризму являв собою масштабну галузь. За даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО) [16] в секторі створювалось одне з п'яти нових робочих місць, створених у всьому світі протягом 2014–2019 років. В ньому було зайнято 334 мільйони людей, що становило 10,3% усіх робочих місць світу. Галузь приносила у 2019 році 10,4% світового ВВП, що складало 10 трильйонів доларів США. У 2019 році витрати міжнародних відвідувачів на туризм склали 1,9 трильйона доларів США. Розвиток туризму в Європейському регіоні, протидія викликам та загрозам туристичного бізнесу, створення механізмів подолання криз та успішного розвитку сектору та координація дій країн Європи в цій сфері є одним з найважливіших завдань Європейського Союзу. Зважаючи на сучасні виклики, що стоять перед сектором подорожей та туризму України все більше зростає актуальність теми дослідження, як огляд успішних практик спільного подолання криз. Сьогодні складно оцінювати масштабні втрати галузі туризму від пандемії та війни в Україні та прогнозувати її подальший розвиток, але закладення векторів відновлення та співпраця з деякими світовими та європейськими організаціями та установами в галузі туризму з метою спільного подолання наслідків викликів сектору та успішного розвитку галузі є вкрай вагомим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристична екосистема ЄС значно втратила від наслідків пандемії COVID-19. Останні дані Євростату (Tourism Satellite Accounts (TSA)) свідчать про втрати 500 мільйонів євро вальної доданої вартості щодня у 2020 році порівняно з 2019 роком [18]. Обсяг робочої сили зайнятої в галузі, відповідно до щорічного звіту про єдиний ринок та внутрішньої оцінки DG GROW, зменшився з 20,7 мільйона людей в 2019 році, до 18,9 мільйонів у 2021 році [22].

Але зараз ми вже можемо говорити про деяке відновлення в галузі від наслідків пандемії. У деяких секторах туризму відновлення відбувається швидше: останні кварталні дані по конкретних секторах показують, що відновлення було досягнуто в секторі розміщення та харчування, де в III кварталі 2023 року працювало приблизно 10,0 мільйонів людей, так само як і в III кварталі 2019 року. Однак відновлення досі триває в секторах авіатранспорту та туристичних агентств, які в III кварталі 2023 року все ще були нижчими за показники зайнятості у III кварталі 2019 року [22].

Дані Євростату [18] показують, що в першій половині 2023 року кількість ночей, проведених туристами в ЄС, досягла рекорду в 1,2 мільярда ночей, перевищивши значення 2019 року. Кількість ночей вітчизняних гостей перевищила рівень до пандемії, а кількість іноземних гостей знизилася на 2% порівняно з рівнем 2019 року. Після різкого падіння до мінімуму в 2019 році індикатор ділової впевненості для туристичної екосистеми повернувся до топ-3 з 14 екосистем і залишався там з вересня 2022 року до листопада 2023 року (останній показник, доступний на момент публікації) [18]. Однак відновлення залишається крихким, оскільки туризм у державах-членах ЄС та безумовно в самій Україні страждає від наслідків вторгнення росії в Україну, інфляції та екстремальних погодних умов.

Дослідженнями розвитку туризму в Україні і світі, його стійкості в протидії викликам та загрозам, огляду туристичних політик та тенденцій в галузі, напрямків розвитку туризму присвячені роботи численних вітчизняних авторів, таких як Голод А. та ін. [2], Грищенко С. І. [3], Дишкантюк О. В. [5], Захарової Т. В. [7], Зубехіної Т. [8], Федорченко В. К. та ін. [15], Прокопенко О. та ін. [24] тощо. Отже туризм є одним з основних видів економічної діяльності в Європейському Союзі, який має широкий вплив на економічне зростання, зайнятість і соціальний розвиток.

Він також є потужним інструментом у боротьбі з економічним спадом і безробіттям.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте економічні та соціальні кризи, екологічні виклики, пандемії, катаклізми та навіть війни чинять негативний вплив на розвиток туризму. Ці та інші виклики поставили туристичний бізнес перед необхідністю їм відповідати. Європейський Союз в особі Єврокомісії підтримує, координує та доповнює дії країн ЄС, пов'язані з туризмом. Політика ЄС у галузі туризму спрямована на збереження позицій Європи як провідного глобального напрямку та перетворення Європи на сталу туристичну дестинацію, що також має соціальні та екологічні аспекти. Розвиток туризму в Україні, в тому числі як частини Європейської території тісно пов'язаний з станом галузі в ЄС. Крім того відновлення сектору подорожей та туризму в Україні та Європі, що зараз додатково страждають від збройної агресії росії, окреслення плану дій та векторів розвитку галузі ґрунтується на налагодженні та продовженні співпраці державних та приватних ініціатив та інституцій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз механізмів Європейського Союзу з протидії викликам та загрозам туристичного бізнесу, а також дослідження шляхів співпраці України з інституціями ЄС в галузі подорожей та туризму задля спільного подолання наслідків криз та запровадження передового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для запобігання колосального впливу на сектор туризму та подорожей, спричиненого пандемією коронавірусу COVID-19, та виходячи з концепції сталого розвитку туризму, 4 лютого 2022 року ЄС опублікувала «Перехідний путівник туризму» (Transition Pathway for Tourism). У цьому документі визначено 27 сфер заходів з метою вдосконалення в трьох напрямках: переходу на зелені та цифрові технології та сприянні сталого розвитку туризму ЄС [23]. До того ж 1 грудня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила Європейський порядок денний для туризму до 2030 року, який підтвердив стратегічну важливість сфер діяльності, визначених зацікавленими сторонами [17].

Щоб заохотити зацікавлені сторони втілювати теорію в життя, у лютому 2022 року Комісія оголосила пропозицію взяти зобов'язання від зацікавлених сторін. З тих пір вона регулярно публікує набір зобов'язань зацікавлених сторін щодо дій. Станом на грудень

2024 року державні та приватні зацікавлені сторони взяли 529 зобов'язань, а учасники з 34 країн висловили свою прихильність «Перехідному путівнику туризму» ЄС в 27 темах путівника. Серед країн Європи найбільшу кількість зобов'язань взяли на себе стейкхолдери з Бельгії (121 зобов'язання), за ними слідують представники Іспанії (72) та Італії (69) [20].

На сьогоднішній момент «Перехідний Путівник Туризму» залишається актуальним у всіх його аспектах. Він продовжує сприяти більш стратегічному, конкурентоспроможному та стійкому розвитку туризму в ЄС, який враховує зміни в туристичному попиті, потребу поважати природні ресурси та інноваційний потенціал цифрових розробок, зберігаючи при цьому довгостроковий добробут місцевих громад як ключових учасників забезпечення привабливих туристичних напрямків і стійкого досвіду [25].

Для підтримки спільноти «Разом для туризму в ЄС» (Together for EU Tourism, T4T), яка включає всіх державних і приватних суб'єктів, що сприяють досягненню спільних цілей з метою управління та впровадження шляху переходу Європейська Комісія створила неофіційну групу експертів з трьома підгрупами, що включають сприяння зеленому переходу, цифрового переходу та сталому розвитку туризму. Цю експертну групу було обрано генеральним директором внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та малого та середнього бізнесу (DG GROW, The Directorate General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs), що департаментом Європейської Комісії, який працює над підтримкою відкритого, безперервного та стійкого єдиного ринку з відкритими кордонами та вільним потоком товарів і послуг. Також директорат опікується єдиною туристичною платформою ЄС: EU Tourism Platform [19]. Єдина туристична платформа для Європейського «Перехідного путівника туризму» включає практичні ідеї та стратегії для підтримки зацікавлених сторін з метою стимулювання сталого зростання та інновацій в туристичному бізнесі.

Для відповіді сучасним викликам та нівелювання загроз, а також для максимізації внеску галузі в зростання та робочі місця, сприяння співпраці між країнами ЄС і розвитку привабливості Європи як місця призначення, з метою просування ідей переходу Європейський Союз співпрацює з питань туризму з різними організаціями та установами. Склад та сутність їх діяльності, а також зв'язок з Україною визначені авторами в таблиці 1.

Таблиця 1

Установи та організації та їх співпраця з питань туризму в рамках ЄС

№	Сутність діяльності, склад	Зв'язок з Україною
1	2	3
	Консультативний комітет з туризму (Advisory Committee on Tourism, TAC) [9]	
1	Комітет складають 30 представників з 28 країн. Роль Комітету полягає в координації дій ЄС в галузі туризму, сприянні обміну інформацією, консультаціям і співробітництву в галузі, в наданні послуг для туристів.	Україна не є членом комітету, не є кандидатом на вступ або третьою країною, що представлена в комітеті через організацію.
	Світова туристична організація ООН (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) [14]	
2	Провідна міжнародна організація в галузі туризму, сприяє розвитку туризму як рушійної сили економічного зростання, інклюзивного розвитку та екологічної стійкості, а також пропонує лідерство та підтримку галузі в просуванні знань і політики туризму в усьому світі. До складу організації входять 160 держав-членів, 6 асоційованих членів і понад 500 афілійованих членів, які представляють приватний сектор, навчальні заклади, туристичні асоціації та місцеві органи управління туризмом.	Україна є членом з 1997 року. З 2019 року WTO в Україні представлена Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ), що є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в галузі туризму та курортів України [4].
	Організація економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) [10]	
3	OECD – міжнародна організація, яка працює над розробкою кращої політики для кращого життя. Її мета – формувати політику, яка сприятиме процвітанню, рівності, можливостям і добробуту для всіх. Організація була заснована в 1961 році. Сьогодні OECD налічує 38 країн-членів та низьку партнерів. Вони представлені послами в Раді OECD, яка визначає та контролює роботу. Країни-члени співпрацюють з експертами OECD. Єврокомісія бере участь у роботі організації, але не має права голосу.	OECD та Уряд України співпрацюють у рамках чотирирічної Програми OECD – Україна, яка розпочалася в червні 2023 року, щоб підтримати реформи, відновлення та реконструкцію України та допомогти їй просунути її амбіції щодо вступу до ЄС та OECD.
	Рада Європи (Council of Europe) [13]	
4	Рада Європи є провідною правозахисною організацією на континенті. З моменту свого заснування в 1949 році організація створила спільний правовий простір, зосереджений на Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ), у своїх 46 країнах-членах. Головним пріоритетом зараз для Ради є підтримка України проти агресії Росії та сприяння забезпеченню відповідальності та справедливості.	Україна приєдналася до Ради Європи 9 листопада 1995 року.
	European Travel Commission [6]	
5	Європейська туристична комісія є некомерційною організацією, що представляє національні туристичні організації Європи за допомогою ради з туризму, що складається з 36 членів, які працюють разом, щоб підвищити цінність туризму в різних європейських напрямках. ЕТК об'єднує 36 європейських національних туристичних організацій з 35 країн Європи.	Україну в Європейській туристичній комісії представляє Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) [4].

Продовження Таблиці 1

1	2	3
	Платформа Спільного просування (Joint Promotion Platform, JPP) [12]	
6	JPP визначається як ринок для просування європейських DESTИНАЦІЙ і загальноєвропейських туристичних продуктів на стратегічних ринках шляхом створення низки спільних маркетингових програм, ініційованих на європейському рівні, які спільно фінансуються державними органами, DESTИНАЦІЯМИ та приватними партнерами. У JPP беруть участь три сторони: Європейська Комісія керує та співфінансує JPP, Громадські партнери (Європейські організації з маркетингу DESTИНАЦІЙ або інші органи з чіткими компетенціями в маркетингу DESTИНАЦІЙ) та приватні партнери (європейські та неєвропейські приватні підприємства, які працюють у туристичній індустрії чи інших суміжних секторах, а також асоціації, зацікавлені у збільшенні туристичних потоків до Європи).	До членів входять 36 національних туристичних організацій (НТО) з 35 країн-членів Європи. Україну в Платформі Спільного просування представляє Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) [4].
	The Official Travel Portal of Europe VisitEurope.com [1]	
7	Портал є проектом ЕТС, що надає мандрівникам усе необхідне для створення подорожей, які запам'ятовуються назавжди. Чарівність Європи нескінченна, і невгамовна пристрасть до континенту та його позачасових, різноманітних культур покликає надихати відвідувачів безмежним бажанням відкрити для себе Європу без кордонів.	Україна представлена на порталі серед країн Європи, на сайті порталу є загальна інформація про Україну та перехід на сайт Visit Ukraine [1].

Джерело: розроблено авторами за даними [1; 4; 6; 9; 10; 12–14]

Висновки. Отже Європейський Союз має значний досвід в створенні та реалізації механізмів з протидії викликам та загрозам туристичного бізнесу. Розглянуті в статті ініціативи та програми направлені на максимізацію внеску галузі в зростання та робочі місця, сприяння співпраці між країнами ЄС і розвитку привабливості Європи як місця призначення тощо. З метою просування ідей цифрового, зеленого переходу та сталого розвитку туризму Європейський Союз співпрацює з питань туризму з державними та приватними ініціативами та інституціями, в діяльності більшості з яких представлена Україна своїми державними органами. Дослідженні в роботі шляхи співпраці та можливості застосування передового досвіду ЄС для розвитку галузі подорожей та туризму в Україні після

подолання військової кризи є цінними та сприяють розвитку не лише сектору туризму, а й економічному зростанню, подоланню соціальних, екологічних, цифрових та інших викликів.

The article came into being within the Erasmus+ Project 'Implementation of European Union mechanisms for combating modern challenges and threats' (101085700 – IMEU – ERASMUS-JMO2022-HEI-TCH-RSCH) funded by the European Union. However, the views and opinions expressed are those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відкрийте для себе Україну. Офіційний туристичний портал Європи. URL: <https://visiteurope.com/en/destination/ukraine/> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Голод А., Оленич І., Кулик О. Механізми забезпечення розвитку туристичного бізнесу в умовах кризи. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/rmt/article/view/2023-7-12-02/2023-7-12-02> (дата звернення: 10.12.2024 р.).
3. Грищенко С. І. Туристична індустрія України : аналіз тенденцій та чинників розвитку в координатах повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. №. 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-29> (дата звернення: 10.12.2024 р.).

4. Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ). URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 10.12.2024).
5. Дишкантюк О. В., Потьомкін Л. М., Власюк К. В. Індустрія гостинності та туризм в умовах COVID-19: світова практика та українські реалії. *Причорноморські економічні студії*. 2021. № 61. С. 11с17. URL: <https://doi.org/10.32843/bses.61-2> (дата звернення 10.12.2024 р.).
6. Європейська туристична комісія. URL: <https://etc-corporate.org/> (дата звернення: 10.12.2024).
7. Захарова Т. В. Напрями розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6> (дата звернення: 10.12.2024).
8. Зубехіна Т. Світовий досвід забезпечення збалансованого розвитку культурного туризму. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-17> (дата звернення: 10.12.2024).
9. Консультативний комітет з туризму. Європейська комісія. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&do=groupDetail.groupDetail&groupID=1351&NewSearch=1,1> (дата звернення: 10.12.2024).
10. Організація економічного співробітництва та розвитку. URL: <https://www.oecd.org/> (дата звернення: 10.12.2024).
11. Офіційний туристичний портал Європи. URL: <https://visiteurope.com/en/> (дата звернення: 10.12.2024).
12. Платформа спільного просування URL: <https://etc-corporate.org/joint-promotion-platform/> (дата звернення: 10.12.2024).
13. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/home> (дата звернення: 10.12.2024).
14. Світова туристична організація. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 10.12.2024).
15. Федорченко В. К., Федорченко-Кутуєв П. В., Федорченко Н. В., Василець О. І. Туризм – потенціал відновлення та модернізації українського суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 4(56). С. 17–29. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269585](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269585) (дата звернення 10.12.2024).
16. Economic Impact Reports. World Travel & Tourism Council (WTTC). URL: <https://wttc.org/research/economic-impact> (дата звернення: 10.12.2024).
17. European Agenda for Tourism 2030. Council conclusions (adopted on 01/12/2022). Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15441-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 10.12.2024).
18. Eurostat. *Tourism Satellite Accounts in Europe – 2023 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2023. 45 p. DOI: <https://doi.org/10.2785/7794>
19. EU Tourism Platform. URL: <https://transition-pathways.europa.eu/tourism> (дата звернення: 10.12.2024).
20. Pledges. EU Tourism Platform. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition/tourism-transition-pathway/commitments/pledges_en (дата звернення: 10.12.2024).
21. The transition of EU tourism. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition_en (дата звернення: 10.12.2024).
22. The 2024 Annual Single Market and Competitiveness Report. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/2024-annual-single-market-and-competitiveness-report_en (дата звернення: 10.12.2024).
23. Transition pathway for tourism. Publications Office of the EU (europa.eu). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/404a8144-8892-11ec-8c40-01aa75ed71a1> (дата звернення: 10.12.2024).
24. Troian, M., Prokopenko, O., Jarvis, M., Saichuk, V., Komarnitskyi, I., & Glybovets, V. International Marine Tourism: Trends and Prospects for Sustainable. *Scientific Journal of Maritime Research*, 2023. № 37(1). P. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.31217/p.37.1.3> (дата звернення: 10.12.2024).
25. Tourism transition pathway – Co-creation and co-implementation process. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition/tourism-transition-pathway_en (дата звернення: 10.12.2024).

REFERENCES:

1. Advisory Committee on Tourism. European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&do=groupDetail.groupDetail&groupID=1351&NewSearch=1,1> (accessed December 10, 2024).
2. Council of Europe. Available at: <https://www.coe.int/en/web/portal/home> (accessed December 10, 2024).
3. Discover Ukraine. The Official Travel Portal of Europe. Available at: <https://visiteurope.com/en/destination/ukraine/> (accessed December 10, 2024).

4. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu (DART) [State Agency for Tourism Development (DART)]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/> (accessed December 10, 2024).
5. Dyshkantiuk O. V., Potomkin L. M., Vlasiuk K. V. (2021). Industriia hostynnosti ta turizm v umovakh COVID-19: svitova praktyka ta ukraïnski realii. [Hospitality Industry and Tourism in the Context of COVID-19: World Practice and Ukrainian Realities]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 61, pp. 11–17. Available at: <https://doi.org/10.32843/bses.61-2> (accessed December 10, 2024).
6. Economic Impact Reports. World Travel & Tourism Council (WTTC). Available at: <https://wttc.org/research/economic-impact> (accessed December 10, 2024).
7. European Agenda for Tourism 2030. Council conclusions (adopted on 01/12/2022). Council of the European Union. Available at: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15441-2022-INIT/en/pdf> (accessed December 10, 2024).
8. European Travel Commission. Available at: <https://etc-corporate.org/> (accessed December 10, 2024).
9. Eurostat (2023). *Tourism Satellite Accounts in Europe – 2023 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 45 p. DOI: <https://doi.org/10.2785/7794>
10. EU Tourism Platform. Available at: <https://transition-pathways.europa.eu/tourism> (accessed December 10, 2024).
11. Joint Promotion Platform. Available at: <https://etc-corporate.org/joint-promotion-platform/> (accessed December 10, 2024).
12. Holod A., Olenych I., Kulyk O. (2023). Mekhanizmy zabezpechennia rozvytku turystychnoho biznesu v umovakh kryzy. [Mechanisms for ensuring the development of tourism business in times of crisis]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: economics and management*, vol. 7. Available at: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-12-02/2023-7-12-02> (accessed December 10, 2024).
13. Hryshchenko S. I. (2023). Turystychna industriia Ukrainy : analiz tendentsii ta chynnykiv rozvytku v kordinatakh povoiennoho vidnovlennia [Tourism Industry of Ukraine: Analysis of Trends and Development Factors in the Coordinates of Post-War Recovery]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-29> (accessed December 10, 2024).
14. Fedorchenko V. K., Fedorchenko-Kutuev P. V., Fedorchenko N. V., Vasylets O. I. (2022). Tourism – the potential for restoration and modernization of Ukrainian society [Turizm – potentsial vidnovlennia ta modernizatsii ukraïnskoho suspilstva]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin OF NTUU "KPI". Political science. Sociology. Right*, vol. 4(56), pp. 17–29. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269585](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269585) (accessed December 10, 2024).
15. Organisation for Economic Co-operation and Development. Available at: <https://www.oecd.org/> (accessed December 10, 2024).
16. The Official Travel Portal of Europe. Available at: <https://visiteurope.com/en/> (accessed December 10, 2024).
17. The transition of EU tourism. European Commission. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition_en (accessed December 10, 2024).
18. The 2024 Annual Single Market and Competitiveness Report. European Commission. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/2024-annual-single-market-and-competitiveness-report_en (accessed December 10, 2024).
19. Transition pathway for tourism. Publications Office of the EU (europa.eu). URL: Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/404a8144-8892-11ec-8c40-01aa75ed71a1> (accessed December 10, 2024).
20. Pledges. EU Tourism Platform. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition/tourism-transition-pathway/commitments/pledges_en (accessed December 10, 2024).
21. Tourism transition pathway – Co-creation and co-implementation process. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition/tourism-transition-pathway_en (accessed December 10, 2024).
22. Troian, M., Prokopenko, O., Jarvis, M., Saichuk, V., Komarnitskyi, I., & Glybovets, V. (2023). International Marine Tourism: Trends and Prospects for Sustainable. *Scientific Journal of Maritime Research*, 37(1), pp. 23–31. Available at: <https://doi.org/10.31217/p.37.1.3> (accessed December 10, 2024).
23. World Tourism Organization. Available at: <https://www.unwto.org/> (accessed December 10, 2024).
24. Zakharova T. V. (2023). Napriamy rozvytku turystychnoho biznesu Ukrainy [Directions for the development of tourism business in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6> (accessed December 10, 2024).
25. Zubekhina T. (2024). Svitovy dosvid zabezpechennia zbalansovanoho rozvytku kulturnoho turyzmu [World experience in ensuring the balanced development of cultural tourism]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-17> (accessed December 10, 2024).